

ET UNDERLIGT FÆNGSEL

Af Vagn Kildemoes

Hjøllund, det vil sige, hvor diagonalbanen Bramminge-Langå krydser hovedvej 13 ca. 12 km. nord for Nr. Snede, lå der i sin tid en straffelejre.

Den havde til huse i en større samling af barakker, som den tyske besættelsesmagt havde efterladt, og den var i brug i fra 1. juni 1946 til udgangen af oktober 1948. Dens kapacitet var på 240 pladser, og den var belagt først med landsvigere og derefter med indsatte, der var dømt efter den borgerlige straffelov.

Efter at være blevet rømmet i efteråret 1948 stod lejren og forfaldt indtil foråret 1951, da de højere magter omsider tog sig sammen til at beslutte, at den skulle rives ned. Dette skete ved fangearbejdskraft i tiden 8. maj 1951 til 28. februar 1952.

I denne periode var der derfor igen indsatte i lejren, og det er denne periode, de nedenstående bemærkninger handler om.

I alt passerede 49 indsatte lejren. Da der var flest, var der 26. Det meste af tiden var der 12-15 mand.

Den bedste af de mange barakker havde været benyttet til kontorer og til depot, og den blev nu igen taget i brug.

I et meget stort rum, hvor depotet havde haft til huse, blev der opstillet sengesteder, og her havde alle de indsatte til huse uden adskillelse af nogen art. For vinduerne var der et spinkelt armatur, som ikke kunne forhindre nogen i at bryde ud, men som dog ville afsløre, at vinduet havde været passeret, og i hver ende af salen blev der hver aften stillet en gulvspand til brug ved mulig forrettelse af nødtørft i nattens forløb.

Morgentoiletet og for øvrigt også al soignering efter arbejdstid og på andre tider af døgnet foregik i et uopvarmet rum ved siden af sovesalen, hvor der var cementgulv, og hvor der på en bænk stod et antal vaskefade, der kunne fyldes fra en koldtvandshane. En bruser med koldt vand fandtes også, og fra køkkenet kunne man få varmt vand til barbering.

Dette køkken var et ret stort lokale, hvor et gammeldags brændselskomfur var installeret, og hvor der var plads til, at alle mand kunne sidde og spise. Den varme mad blev bragt fra det nærliggende Kærshovedgaard og rettet an i køkkenet, eventuelt efter at sovsen havde fået et opkog, mens morgen- og aftenmåltidet blev tilberedt i køkkenet.

Endvidere fandtes to opholdsstuer, hvoraf der i den ene skulle være ro og stilhed, så at man kunne læse eller skrive breve uden at blive forstyrret, mens den anden var udstyret med en højttaler, og i det hele taget gav større mulighed for udfoldelse.

Endelig var der et kontorlokale til fælles brug for alle kontorfunktionærer og to små rum, hvoraf de to betjente, der omtales neden for, fik overladt ét hver. Vand og elektricitet var indlagt i barakken, kloaksystemet fungerede udmærket, og til alt held lå der lige ved barakken en lille bygning, hvori værkemester Hansen indrettede to gode gammeldags WC'er.

Lejrens eneste ydre facilitet var en ganske god fodboldbane.

Der fandtes intet hegn omkring lejren, da det tidligere raftehegn var faldet helt sammen, og hele lejren var kilet ind i en stor granskov. Lille Hjøllund plantage, som hørte til Palsgaard Statsskovdistrikt.

Som omtalt forsynede Kærshovedgaard lejren med middagsmad, og denne anstalt sørge-de ligeledes for ingredienserne til de øvrige måltider. I det hele taget havde lejren i flere henseender status som en afdeling af Kærshovedgaard. Således blev alt regnskab ført af Kærshovedgaards bogholderi, og lejrens indsatte havde adgang til lægefremstilling på Kærshovedgaard.

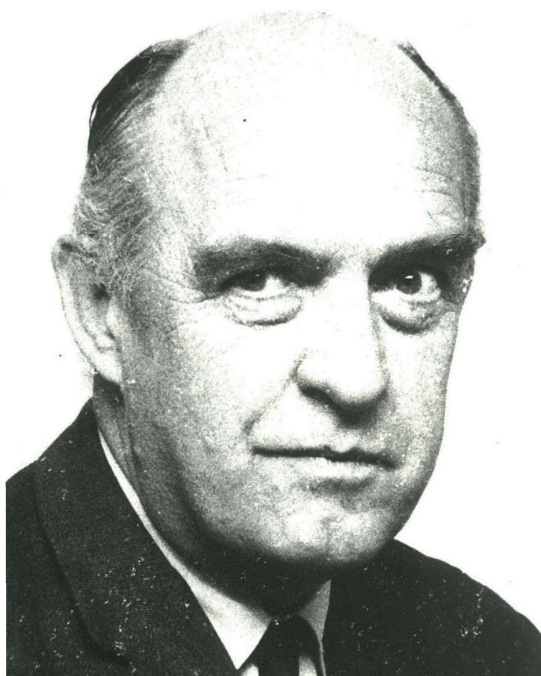
Det daglige tilsyn med de indsatte, omsorgen for dem og varetagelsen af dagens forskellige pligter og gøremål var imidlertid overladt til lejrens egne funktionærer, som herefter skal omtales.

Lad mig begynde med mig selv. Jeg var af direktoratet beskikket som lejrens øverste leder. Samtidig var der imidlertid pålagt mig forskelligt arbejde ved statens arbejds- hus ved Sdr. Omme, således at jeg var borte fra Hjøllund de fleste af ugens dage. Almindeligvis var jeg kun i Hjøllund en enkelt hverdag om ugen foruden et lille smut efter fyraften de andre aftener, så det siger sig selv, at min personlige indsats ikke var stort bevendt.

Foruden mig var der kun tre funktionærer knyttet til lejren, nemlig værkmeister Hans Holger Hansen og fængselsbetjentene Niels Christian Arnold Moegreen og Kaj Emil Sø-rensen.

Værkmester Hansen, der hørte hjemme ved Statsfængslet i Horsens, havde været ud-stationeret til Hjøllund, så længe lejren havde eksisteret, og havde endog været der og haft opsyn med den, mens den stod tom. Han kendte således alt i lejren ud og ind, og da han tillige var en af de få, der uden videre synes at beherske ethvert håndværk, var han en såre nyttig mand. Han ledede arbejdet med nedtagning af de mange barakbygninger og tillige afsætningen af de således tilvebragte byggematerialer, hvoraf de fleste blev afhentet i lejren af lastbiler, mens resten – ligeledes ved hans foranstaltning – blev kørt til Hjøllund Station og indladet i jernbanevogn. Hans arbejdstid faldt sammen med de indsatte, men ved flere lejligheder var han ved sit arbejde afskåret fra direkte kontakt med dem.

Det direkte tilsyn med de indsatte arbejde var derfor overladt til de to fængselsbetjente. Foruden deres ordinære løn oppebar disse det såkaldte lejrtillæg.

Fængselsinspektør
Vagn Kildemoes

Dette medførte pligt til fire timers rådighedstjeneste foruden de otte timers arbejde, og for over-hovedet at kunne få tjenesten til at hænge sammen, gennemførtes i lejren den ordning, at de to betjente på skift med hinanden forrettede tjeneste kl. 14-22, var til rådighed, det vil sige havde sovevagt kl. 22-6 og derefter forrettede tjeneste kl. 6-14, hvorefter de havde fri et døgn. Det var så meningen, at de på fridage skulle afløses fra Kærshovedgaard. Denne afløsning udeblev imidlertid, så de to betjente fik hverken ferie eller fri-dage i de ca. ti måneder, forestillingen varede, så bagefter var der et større regnskab at gøre op, men det er en anden historie.

En af disse betjente udgjorde altså det samlede tjenestegørende personale i al de ind-sattes fritid. Foruden at holde øje med de indsattes tilstedeværelse og adfærd måtte de tage sig af rengøringen, madlavningen og serveringen, medicinudleveringen, brevcensur, befordring af breve til posthuset, hvorunder lejren stod ubevogtet, pasning af syge, overværelse af besøg, og hvad der ellers forefalder et sådant sted.

Og hvad var det så for betjente? Ja, de var begge kommet ind til Fængselsvæsenet efter kapitulationen i 1945 og havde således seks års anciennitet. De havde begge gjort tjeneste på Store Grundet. Ingen af dem havde beklædt overordnede poster, og ingen af dem havde frekventeret Fængselsvæsenets centralskole. Efter en almindelig betragtning ville vel ingen af dem have været kvalificeret til noget, der lignede en vagtmesterstilling; men i Hjøllund viste de sig i stand til at klare alle situationer på egen hånd.

Når jeg selv var til stede i lejren, ordnede jeg det kontormæssige, såsom indrul- lering og korrespondance, og mens de indsatte for en stund klarede sig alene, samledes vi til funktionærmøde.

Det vil således ses, at forholdene, hvorunder de 49 indsatte afsonede deres straffe, mildest talt var primitive. Det er måske endda et spørgsmål, om de kunne kaldes forsvarlige.

Hvad var det så for folk, som blev indsat i dette underlige fængsel? Var det domfældte, som på forhånd måtte anses for uimodtagelige for påvirkning, eller som måtte påregnes at være så solide, at de kunne modstå de nedbrydende kræfter, som en sådan behandling eller mangel på behandling uvægerligt måtte udsætte dem for?

I de nedenstående tabeller er kun 48 af de 49 indsatte talt med, idet den ene må betragtes som så atypisk, at han næppe bør medregnes. (Han blev efter knap to måneders ophold i lejren, hvor hans forhold i øvrigt havde været upåklageligt, afhentet af politiet og kort tid efter idømt en straf af fængsel i ti år for forhold, der var begået før indsættelsen).

Alder	
20-24 år	6
25-29 år	7
30-34 år	9
35-39 år	12
40-44 år	7
45-49 år	4
50- år	3
I alt	48

Forstraffe	
Ingen	6
Bøde	7
Hæfte	9
Betinget fængsel	12
Fængsel	7
I alt	48

Tidligere arbejdsløshed	
Ingen	14
Kun lidt og spredt	20
Megen	14
I alt	48

Lovovertrædelsens art (regnet efter hovedforseelsen)	
Tyveri	32
Brugstyveri (+ færdselslov)	2
Hæleri	3
Bedrageri, underslæb og mandatsvig	5
Dokumentfalsk	3
Falsk forklaring	1
Vold	2
I alt	48

Det kan af disse tabeller ses, at der er tale om et belæg, der kan betegnes som en blød mellemvare. Det er bemærkelsesværdigt, at gennemsnitsalderen er forholdsvis høj, og det kan bekræftes, at det alt i alt var rolige og besindige folk. Derimod var det ingen-lunde folk med pletfri fortid. Over halvdelen havde tidligere afsonet fængselsstraf, flere af dem adskillige gange.

Straffene, der afsonedes, var næsten uden undtagelse idømt for berigelseskriminalitet, og det kan synes påfaldende, at der kun forekommer et par domme for vold: men voldskriminalitet var nu en gang langt sjældnere den gang end nu.

Der er altså tale om et forholdsvis gammelt belæg, dog med stor aldersspredning og i øvrigt særdeles broget og blakket, som måtte affinde sig med at afsone straf i en anstalt, der savnede mangt og meget af de faciliteter, som ellers nu til dags hører til strafafsoneres rettigheder, og hvis personale langt fra kunne honorere en normal anstalts krav med hensyn til uddannelse og ekspertise.

Det måtte blive til noget særpræget, og det blev det også. Efter ca. 40 års tjeneste, der har ført mig til de fleste af landets fængsler, nye og gamle, åbne og lukkede, må jeg sige, at Hjøllund 1951-52 for mig, skønt jeg på grund af andet arbejde kun delvis var med, står som noget ganske enestående, som noget meget glædeligt, men også meget foruroligende.

Det er ikke noget helt let arbejde at rive gamle træbygninger ned, når alle materialer helst skal kunne bruges igen; men de indsatte var åbenbart indstillet på, at arbejdet skulle gøres ordentligt, og det lykkedes. Alle aftagere var tilfredse med, hvad de fik. Og i fritiden udfoldede der sig et jævnt og muntert, virksomt liv under de primitive og begrænsede forhold. Naturligvis kunne der forekomme sure miner, og enkelte led stærkt af hjemvé; en enkelt gang var der endog optræk til et slagsmål; men det blev ved op-trækket, og alt i alt herskede der et fordrageligt og sundt forhold, såvel mellem de indsatte indbyrdes som mellem disse og funktionærerne. Efter således at have rost og fremhævet fængslet må jeg naturligvis erkende, at min vurdering er subjektiv, og at andre måske vil have en modsat mening. Enkelte mere objektive kriterier kan dog anføres.

Der fandt således ikke en eneste undvigelse sted, skønt det måtte være en let sag for enhver indsat at absentere sig på en hvilken som helst dag.

Endnu mere bemærkelsesværdigt er det dog, at der gennem den omtrent ti måneder lange affære ikke fandtes grund til at ikende eneste disciplinærstraf. I

to tilfælde tog jeg en mand for mig og skældte ham huden fuld, begge gange på grund af dovenskab, og det hjalp tilstrækkeligt.

Det afgørende må dog være, i hvilket omfang de pågældende fanger har recidiveret.

Undersøgelserne vedrørende dette spørgsmål er foretaget på grundlag af fuldstændige registraturudskrifter, der er udfærdiget i slutningen af 1979.

Heraf fremgår, at de 48 indsatte har recidiveret således, idet der ved recidiv forstås domfældelse til enhver form for frihedsstraf:

Inden for 1 år efter løsladelsen	10
Inden for 2 år efter løsladelsen	6
Inden for 3 år efter løsladelsen	2
Inden for 4 år efter løsladelsen	0
Inden for 5 år efter løsladelsen	4
Inden for 6 år efter løsladelsen	0
Inden for 7 år efter løsladelsen	2
Inden for 8 år efter løsladelsen	0
Inden for 9 år efter løsladelsen	0
Inden for 10 år efter løsladelsen	0
Senere	1
÷ recidiv	23
I alt	48

Det vil således ses, at 24 mand eller nøjagtig 50 % har recidiveret inden for de første 10 år, og at 16 mand eller nøjagtig 33 1/3 % har recidiveret inden for de første to år.

Hvor meget denne gruppe på 24 mand har drevet det til, belyses i følgende tabel:

Kun hæftestraf	3
Betinget fængsel	0
1 fængselsstraf	11
2 fængselsstraffe	2
3 fængselsstraffe	3
4 fængselsstraffe	2
Arbejdshus	2
Psykopatforvaring	1
I alt	24

Af de 50 %, der falder uden for de sidste tabeller, har, som det fremgår af den første tabel, én recidiveret efter 10 års forløb, idet han dog kun har opnået en betinget fængselsstraf. Til gengæld har han pådraget sig en lang række bødestrafte. Af de øvrige 23 har én pådraget sig bødestraf, mens de øvrige 22 har fuldstændig blank registraturattest regnet fra løsladelsen efter straffen, der helt eller delvis blev afsonet i Hjøllund.

Det skal dog herved bemærkes, at anstalten i Hjøllund ikke i alle tilfælde stod for hele behandlingen. Nogle indsatte blev overført til Hjøllund fra andre anstalter (Kragshovede og Kærshovedgaard), hvor de dog kun havde været i få dage eller timer. Større betydning må det formentlig tillægges, at i alt 18 indsatte blev flyttet fra Hjøllund til an-den anstalt, heraf to til Kærshovedgaard efter at have fremsat ønske om at komme til staldarbejde, mens to blev overført til Renbæk og 14 til Tarm i forbindelse med lejrens nedlæggelse. De er alle løsladt fra de fængsler, hvortil de blev overført.

Endvidere kan det oplyses, at ti ud af de 48 indsatte ifølge registraturudskrifterne er afdøde ved døden. De fordeler sig smukt med fem mand blandt recidivisterne og fem blandt dem, der har klaret sig. Af disse sidste er en død i 1957. Havde han vist større livskraft, kunne han have nået at recidivere, før der var gået ti år fra hans løsladelse. De andre fire er døde langt senere.

Jeg kan ikke se rettere, end at der her er tale om en særdeles smuk recidivstatistik. Det må være glædeligt for alle, at det gennemgående er gået disse 48 mennesker godt eller dog bedre, end man kunne forvente, og særligt glædeligt er det naturligvis for og mine medarbejdere, der mere eller mindre havde fået overdraget ansvaret for dem i afsoningstiden.

Samtidig finder jeg imidlertid, at der er noget særdeles foruroligende ved disse recidiv-tal sammenlignet med andre.

Det foruroligende er, at man her ser en gruppe indsatte, som man snyder for næsten ethvert af de tilbud om hjælp til resocialisering eller opretholdelse af en menneskelig tilværelse, som man ellers finder sig forpligtet til at give afsonere. De er afskåret fra enhver mulighed for ophold i énrum, selv om natten, de beskæftiges ved arbejde, der ingenlunde kan kaldes udviklende, kan ikke få nogen form for skoleundervisning, ligesom der ikke er mulighed for et egentligt forsorgsarbejde, og forholdene, hvorunder de bor, er så primitive og tarvelige, at de under ingen omstændigheder kunne tillades i dag, og vel knap nok var lovlige dengang.

Alligevel viser recidivstatistikken for disse indsatte et resultat, der fuldt ud tåler sammenligning med den samlede recidivstatistik for perioden.

Betyder da dette, at alt det, som vi normalt foretager os over for de indsatte med masser af specialister og andet personale og med store udgifter, i virkeligheden er overflødig?

Dette kan virkelig forekomme foruroligende; men jeg finder det heller ikke berettiget at drage en sådan slutning. Alligevel må der have været noget særligt ved denne anstalt, der har haft virkelig positiv indvirkning på klientellet, og det mener jeg også, at der var. Først og fremmest har det gjort sig gældende, at det var en lille anstalt. Jeg er aldeles overbevist om, at hvis ingen anstalter var

større, kunne vi opnå langt bedre resultater endnu. Dertil kommer, at de to betjente havde evne til vel at mærke fik lov til at omgås de indsatte på en ganske naturlig og menneskelig måde, ligesom værkfører Hansen med sin fortrinlige tilrettelæggelse af arbejdet, og ved altid selv at være, hvor det kneb, fik arbejdsdagen til at gå med liv og lyst og tillige var en fortræffelig leder for de mindre erfarne betjente. Selv var jeg kun var meget lidt hjemme og kan derfor kun i yderst ringe grad få andel i æren for det efter min overvisning gode resultat. Det er jeg ked af. Men jeg høstede trods alt en række erfaringer, og dem har jeg gjort flittigt brug af. Det er der måske andre, der er kede af.

Kilde: Kriminalforsorgens årsberetning 1979.